

Onderstaande toelichting is een verkorte versie van de meer uitgebreide tekst op pag. 158 in A.J. Kooij "Catalogus van Nederlandse betaal- en reclamepenningen", 3e druk, 2008.

(Met dank aan bovenstaande publicatie).

NB: Een vergelijkbare geschiedenis is op te schrijven voor *Electriciteitspenningen*.

In de tweede helft van de 19e eeuw werden in veel grote en kleinere steden gasfabrieken gebouwd en veel huishoudens (en bedrijven) op dit stadsgas aangesloten, voornamelijk voor verlichting. Omdat het "achteraf" afrekenen van het verbruikte gas al snel - en op grote schaal - tot financiële problemen leidde werden al in het laatste decennium van de 19e eeuw muntgasmeters geplaatst, zodat het gas vooruit werd betaald. De meters werkten op 2½-centstukken, en gaven 1/3 m³ gas voor elke munt. De gasprijs was ongeveer 7 cent per m³; bij het legen van de meters werd door de meteropnemers het verschil terugbetaald. Rond 1900 waren er rond 28.000 muntgasmeters en rond 1920 ongeveer 300.000.

In de Eerste Wereldoorlog ontstonden er verschillende problemen, o.a. door de stijging van de aan de kolenprijs gekoppelde gasprijs tot 15 à 17 cent per m³. Hierdoor werden veel huishoudens met grote bijbetalingen geconfronteerd. In diverse - vooral grotere - gemeenten werd daarom gekozen voor een systeem met speciale gaspenningen, ter vervanging van de 2½-centstukken. Soms bleven de meters 1/3 m³ afgeven, vaak werden de meters geschikt gemaakt voor afgifte van 1 m³ per penning. De penningen konden vooraf op diverse plaatsen gekocht worden tegen een prijs die aangepast werd aan de geldende gasprijs.

Omdat toch nog op grote schaal 2½-centstukken in de meters werden geworpen (goedkoop!) werd in veel gemeenten besloten de muntmeters van een pen (achter de inworpsleuf) te voorzien, en nieuwe penningen te voorzien van een halfronde uitsparing, de zgn. knip. Gebruikte penningen werden bij 's Rijks Munt van een knip voorzien. Het gebruik van 2½-centstukken werd nu beperkt tot noodsituaties - ze moesten immers wel eerst met een vijl of een kniptang van een uitsparing worden voorzien.

De meeste penningen werden bij 's Rijks Munt vervaardigd, maar er zijn ook penningen in Oostenrijk, Duitsland en elders aangemaakt. Overigens bleven er - naast de voor gaspenningen omgebouwde meters - ook nog veel muntmeters in gebruik die op normale munten werkten (2½ cent, 10 cent, 25 cent of 1 gulden).

In de Tweede Wereldoorlog werden de koperen en messing gaspenningen gevorderd door de bezetter en werden ter vervanging zinken of aluminium gaspenningen ingevoerd. Het invorderen van de normale koperen en zilveren munten en de vervanging door zinken munten leidde ook bij de gemeenten waar nog op pasmunt ingestelde meters gebruikt werden tot ernstige problemen. Op grote schaal werden bij 's Rijks Munt "noodmunten" besteld ter grootte van de oude muntenreeks voorzien van het opschrift "GAS", of "ELECTRICITEIT", bestemd voor de betreffende muntmeters.

Na 1945 werden geleidelijk al in verschillende gemeenten de muntmeters afgeschaft en ging men over tot een administratieve voorschotregeling. De invoering van aardgas eind 50-er begin 60-er jaren leidde tot een kleine prijsverhoging vanwege het grotere rendement. Omdat de ombouw naar aardgas vaak per wijk plaats vond, werden in diverse gemeenten een deel van de gaspenningen voorzien van een - meestal stervormige - doorboring. Deze kosten iets meer en moesten gebruikt worden door de reeds naar aardgas overgeschakelde gebruikers. Omdat na de omschakeling naar aardgas en de toenemende welvaart het gebruik van gas enorm toenam (veel huishoudens gingen vanwege het comfort ook over op gasverwarming) werden de resterende muntmeters al vrij snel afgeschaft.

Aantallen: Kooij geeft 272 steden die gaspenningen hebben uitgegeven, 78 steden met electriciteitspenningen en 6 steden met penningen geschikt voor zowel gas- als electriciteitsmeters.

Bijzondere voorbeelden:

- NEPK1416: plaque van de Gasmeterfabriek "George Wilson", Loosduinseweg, Den Haag.
- NEPK2069: zinken 10 cent 1943 waarin een inkeping is geknipt om te gebruiken in een gasmeter
- NEPK2177: gaspenning van Schiedam met een stervormig gat (bedoeld voor aardgas)
- NEPK1414: penning ('s Hertogenbosch) geschikt voor zowel gas- als electriciteitsmeters